

PAMÁTNÍK TEREZÍN

Výroční zpráva za rok 2003

PAMÁTNÍK TEREZÍN

Terezín, březen 2004

PAMÁTNÍK TEREZÍN

Výroční zpráva za rok 2003

OBSAH

1. Úvodní slovo
2. Památník Terezín a jeho služby návštěvníkům
3. Statistika návštěvnosti
4. Přehled pořádaných akcí a výstav. Propagačně organizační a ediční činnost
5. Vnější kontakty a spolupráce
6. Čestný výbor ředitelů Muzea ghetta v Terezíně
7. Výzkumná činnost
8. Vzdělávací činnost
9. Dokumentace a sbírky
10. Hospodářská činnost, dary a příspěvky
11. Technická a stavební činnost
12. Výhled na rok 2004

1. ÚVODNÍ SLOVO

Jestliže rok 2002 byl rokem, kdy Památník Terezín zasáhla ničivá povodeň, následující rok byl především obdobím probíhajícím ve znamení mimořádného úsilí jeho pracovníků napravit zkázu, kterou velká voda způsobila. Od počátku roku 2003 vyvíjel Památník Terezín svou činnost ve velice ztížených podmínkách. Návštěvnické trasy byly provizorně upravovány podle technické, ale především bezpečnostní situace v různých objektech a lokalitách. V areálu Malé pevnosti voda zcela zničila stálé expozice o dějinách Terezína od jeho založení do začátku 2. světové války, o policejní věznici gestapa, o koncentračním táboře v Litoměřicích a o internačním táboře pro německé obyvatelstvo. V objektech, které se nacházely ve městě, tedy v areálu bývalého ghetta, byla relativně málo poškozena expozice v Muzeu ghetta, kde byla zatopena podlaha a voda poškodila také elektroinstalaci, zatímco škody na výstavním zařízení byly jen dílčí. Podstatně více však byly poškozeny před necelým rokem zpřístupněné instalace v Kolumbáriu a v Ústřední márnici bývalého ghetta. Zcela zničena byla rovněž expozice umístěná v prostorách krematoria na Židovském hřbitově.

Zničení či poškození expozic představovalo ovšem jen část škod způsobených povodní. V Malé pevnosti byly zaplaveny všechny bývalé vězeňské cely a vážně poškozeno jejich původní dřevěné vybavení. Zdevastováno bylo i původní zařízení kanceláří bývalé věznice, sklady, dílny a provozní prostory Památníku, kanceláře, pracoviště archivu, knihovny, fotolaboratoř, výtvarná dílna a další prostory. Stejný obraz zkázy skýtala různá pracoviště a deponiáře umístěné v přízemí budovy bývalých Magdeburských kasáren ve městě Terezín, pracoviště vzdělávacího oddělení v přízemí Muzea ghetta a nová budova Střediska setkávání ve Fučíkově ulici a areál Židovského hřbitova s krematoriem, kde byla celková poškození nejrozsáhlejší.

Díky rozsáhlé finanční podpoře ze strany státu a trvalé pozornosti Ministerstva kultury ČR se podařilo ve velkém rozsahu rozvinout stavební a restaurátorské práce v areálech a jednotlivých objektech Památníku. Postupně byla obnovována většina ze zničených expozic, nahrazováno bylo také zničené či poškozené zařízení různých pracovišť, pomůcky pro vzdělávací činnost aj. Přestože se podařilo naprostou většinu sbírek Památníku včas evakuovat, došlo k zatopení části písemností v archivu a rovněž publikací v knihovně. Vzápětí po opadnutí vody byly zasažené dokumenty i publikace převezeny do mrazíren a tam uscho-

vány v hluboce zmrazeném stavu. Vzhledem k tomu, že ve srovnání s jinými postiženými institucemi šlo o menší množství materiálů a relativně záhy byly k dispozici prostředky na restaurování těchto materiálů od zahraničních dárců, bylo možno poměrně brzy uzavřít dohody s příslušnými restaurátorskými pracovišti a zahájit postupné vysušování a restaurování dokumentů a knih. Do konce roku 2003 byl tento úkol dokončen a všechny materiály se opět navrátily do našich fondů.

Navzdory této složité situaci a z ní vyplývajícím mimořádným úkolům se dařilo znovu zabezpečovat významné vzpomínkové akce. Dne 29. dubna se v prostorách tzv. půdního divadla v Magdeburských kasárnách konalo vzpomínkové shromáždění v rámci dne vzpomínky na oběti holocaustu Jom ha' šoa za účasti vrchního pražského a zemského rabína Karola Sidona, bývalých vězňů a dalších hostů. Bylo na něm přečteno dalších sto jmen obětí z terezínského ghetta.

Hlavní vzpomínková akce na památku obětí nacistické okupace – tradiční Terezínská tryzna – se konala 18. května 2003. Hlavní projev na ní přednesl nově zvolený prezident České republiky Václav Klaus. Dále se jí zúčastnili zástupci Senátu a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, předseda vlády Vladimír Špidla, místopředsedové a ministři vlády ČR, představitelé zastupitelských orgánů různých stupňů, zastupitelských úřadů z 28 zemí a řada dalších hostů.

Dne 21. září se pak na Židovském hřbitově v Terezíně, jehož obnova po povodni byla dokončena krátce před tím, uskutečnila tradiční tryzna Kever avot za oběti genocidy Židů z českých zemí, a 23. září jsme si v prostorách tzv. půdního divadla v bývalých Magdeburských kasárnách připomenuli 60. výročí prvního provedení dětské opery skladatele Hanse Krásky „Brundi-bár“ v terezínském ghettu.

Také vzdělávací činnost Památníku byla obnovena poměrně záhy, přestože pracovníci, kteří ji zajišťují, museli po dlouhý čas působit v podmínkách provizoria. K dispozici byl prakticky jediný seminární a přednáškový prostor, dlouho byly nepoužitelné také další místnosti vzdělávacího oddělení, včetně již zmíněného přízemí nové budovy Střediska setkávání. Po určitý čas byla omezena i kapacita ubytovacího zařízení pro účastníky vzdělávacích kurzů, protože jeho prostory přechodně sloužily k ubytování těch zaměstnanců, kteří v důsledku povodně ztratili střechu nad hlavou. V průběhu roku se však podařilo původní kapacitu obnovit a díky obětavosti všech pracovníků vzdělávacího, technického i organizačního oddělení nemusel být rozsah jeho činností redukován. Uskutečnila se řada seminářů pro studenty i pedagogy z České republiky i ze zahraničí.

Předchozí řádky naznačují mimořádnost situace Památníku Terezín v roce 2003, ale také mimořádné pracovní nasazení jeho pracovníků. Ve chvílích nejvyššího ohrožení Památníku se všichni snažili věnovat co největší úsilí na odstranění utrpených škod a ztrát.

Podobně přispěchala na pomoc řada sponzorů a naše úsilí podpořila. Někteří poskytli na záchranu toho, co tvoří poselství Terezína, miliony, jiní jen stokoruny. Přesto naše poděkování patří všem a my se hlásíme k závazku dokončit všechno to, co bylo vzápětí po povodni započato. Zvláště děkujeme kolegům z dalších muzeí a památníků z domova i ze zahraničí, kteří nám rovněž záhy poskytovali pomoc. Tato reálná kolegialita nás posilovala jak bezprostředně po povodních, tak i v průběhu celého minulého roku. Poděkovat bych chtěl rovněž organizacím bývalých vězňů, kteří nás soustavně podporovali a podporují, zejména pak Terezínské iniciativě.

Závěrem chci poděkovat Ministerstvu kultury ČR za soustavnou péči a podporu, která byla hlavním faktorem, díky němuž se podařilo složité období v dějinách Památníku překlenout.

Navzdory tomu, že jsou ještě stále na mnoha místech patrné jizvy, které povodeň zanechala, a potrvá možná ještě několik let, než definitivně zmizí poslední stopy katastrofy ze srpna 2002, jsem přesvědčen o tom, že těžké období, které jsme prodělali, bude pro všechny pracovníky podnětem k další obětavé práci a úsilí o rozvoj aktivit Památníku.

PhDr. Jan Munk, CSc.
ředitel Památníku Terezín

PAMÁTNÍK TEREZÍN A JEHO SLUŽBY NÁVŠTĚVNÍKŮM

V České republice je Památník Terezín jedinou institucí svého druhu. Jeho posláním je uchovávat památku obětí rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace, rozvíjet muzejní, výzkumnou a vzdělávací činnost, jakož i pečovat o místa spojená s utrpením a smrtí desetitisíců obětí vlády násilí. Jeho zřizovatelem je ministerstvo kultury a prostředky na jeho činnost poskytuje ze svého rozpočtu český stát. Při plnění výše uvedeného poslání spolupracuje Památník se řadou institucí, organizací i jednotlivců z domova i ze zahraničí. V uplynulém desetiletí se výrazně změnila jeho expozice a způsob prezentace výsledků výzkumné činnosti. Stal se však i jedním ze středisek vzdělávací činnosti orientované na zprostředkování poučení z minulosti, kam přijíždějí lidé z různých zemí studovat, ale také se setkávat se svými vrstevníky a hledat odpovědi i na aktuální problémy dnešního světa. Vhodnou půdu pro takové setkávání představuje od počátku 90. let Středisko setkávání Památníku Terezín.

Objekty a areály, které se nacházejí ve správě Památníku, představují jedinečný muzejní komplex, který každoročně přijíždějí navštívit statisíce lidí. Třebaže někteří z nich se zajímají i o pevnostní systém, který představuje vzácnou ukázkou fortifikačního stavitelství z konce 18. století, každý z návštěvníků se především chce seznámit s historií represivních zařízení, která byla v letech nacistické okupace zřízena v Terezíně a nedalekých Litoměřicích.

Bývalé ghetto dnes připomíná především Muzeum ghetta, které se nachází v sousedství městské radnice, ale také další expozice umístěné v bývalých Magdeburských kasárnách, v krematoriu na Židovském hřbitově a Ústřední márnici ghetta, jakož i řada dalších objektů a pietních míst ve městě a jeho blízkém okolí.

Ve vzdálenosti necelého kilometru od města leží Malá pevnost, v níž byla v letech nacistické okupace zřízena policejní věznice pražského gestapa. Kromě zachovaných objektů této věznice nalezneme v areálu Malé pevnosti řadu stálých i dočasných expozic a v jejím předpolí Národní hřbitov. V jeho prostoru se každoročně koná Terezínská tryzna jako ústřední vzpomínková akce k uctění památky obětí nacistické okupace.

Památník Terezín spravuje rovněž bývalé krematorium koncentračního tábora v Litoměřicích s přílehlým areálem a vchodový objekt podzemní továrny, vybudované v nelidských podmínkách vězni tohoto tábora, který byl pobočkou

kmenového tábora ve Flossenbürgu. Návštěvníkům jsou podzemní prostory nepřístupné z důvodu nebezpečí sesuvu narušené horniny.

Památník Terezín svým návštěvníkům nabízí prohlídku areálů bývalého ghetta a policejní věznice gestapa v Malé pevnosti s odborným výkladem. Po předchozí objednávce lze navštívit i areál krematoria bývalého koncentračního tábora v Litoměřicích.

V důsledku škod způsobených povodní v srpnu 2002 byla v průběhu roku 2003 řada expozic Památníku Terezín pro návštěvníky uzavřena a teprve postupně znovu obnovována. Zpřístupnění zbývajících bude dokončeno v roce 2004.

Přehled stálých expozic:

- Malá pevnost Terezín 1940–1945 – expozice v Muzeu Malé pevnosti, po reinstalaci znovu otevřena v prosinci 2003
- Výtvarná expozice Památníku Terezín – expozice v Muzeu Malé pevnosti, otevřena bez přerušení
- Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945 – expozice ve III. dvoře Malé pevnosti, reinstalace bude dokončena v březnu 2004
- Terezín 1780–1939 – expozice ve vstupním objektu Malé pevnosti, reinstalace byla dokončena v listopadu 2003
- Internační tábor pro Němce. Malá pevnost Terezín 1945–1948 – expozice ve IV. dvoře Malé pevnosti, reinstalace byla dokončena v říjnu 2003
- Terezín v „konečném řešení židovské otázky“ 1941–1945 – expozice v Muzeu ghetta, částečná reinstalace provedena za provozu a dokončena v prosinci 2003
- Úmrtnost a pohřbívání v ghettu Terezín – expozice v krematoriu na Židovském hřbitově, reinstalace bude dokončena v červnu 2004
- Ústřední márnice a pohřební obřady v ghettu – expozice v bývalé Ústřední márnici ghetta, reinstalace byla dokončena v říjnu 2003
- Rekonstrukce vězeňské ubikace z doby ghetta – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách, otevřena bez přerušení
- Hudba v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách, otevřena bez přerušení
- Výtvarné umění v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách, otevřena bez přerušení
- Literární tvorba v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách, otevřena bez přerušení

- Divadlo v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách, otevřena bez přerušení

Návštěvníci mohli v průběhu roku opět navštívit i několik dočasných výstav. Od poloviny září obnovily provoz pro veřejnost badatelný archiv a sbírkového oddělení, jakož i odborná knihovna. Bez přerušení byly pracovníky Památníku poskytovány odborné konzultace o otázkách rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace a informace o osudu vězňů represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích.

3. STATISTIKA NÁVŠTĚVNOSTI

Návštěvnost v Malé pevnosti v roce 2003

Měsíc	Návštěvnost celkem	Cizinci	Mládež cizina	Mládež ČR
Leden	2 336	2 107	1 388	167
Únor	5 078	4 294	3 125	419
Březen	13 739	11 522	9 258	1 200
Duben	24 488	21 108	16 268	2 823
Květen	27 398	21 074	15 934	3 411
Červen	18 841	14 238	9 010	3 688
Červenec	25 162	21 184	11 061	1 782
Srpen	20 340	15 546	6 584	1 881
Září	23 473	20 059	13 851	1 605
Říjen	20 862	17 923	11 738	1 984
Listopad	9 005	7 258	4 292	1 204
Prosinec	3 866	3 105	1 543	523
Rok 2003	194 588	159 418	104 052	20 687
Rok 2002	194 336	155 323	106 062	23 445
Rozdíl	+ 252	+ 4 095	- 2 010	- 2 758

Návštěvnost v Muzeu ghetta v roce 2003

Měsíc	Návštěvnost celkem	Cizinci	Mládež cizina	Mládež ČR
Leden	1 737	1 553	893	153
Únor	3 797	3 235	2 221	377
Březen	7 832	6 119	4 476	917
Duben	12 205	10 120	7 081	1 847
Květen	12 355	9 861	6 658	1 947
Červen	12 092	9 097	5 156	2 404
Červenec	17 645	15 486	7 749	726
Srpen	13 183	11 249	4 001	729
Září	12 475	10 465	6 322	875
Říjen	12 317	10 131	5 762	1 513
Listopad	6 533	5 231	2 734	953
Prosinec	2 851	2 377	1 008	376
Rok 2003	115 022	94 924	54 061	12 817
Rok 2002	99 343	83 471	50 677	11 005
Rozdíl	+ 15 679	+ 11 453	+ 3 384	+ 1 812

Návštěvnost v bývalých Magdeburských kasárnách v roce 2003

Měsíc	Návštěvnost celkem	Cizinci	Mládež cizina	Mládež ČR
Leden	1 052	953	567	95
Únor	1 267	996	627	211
Březen	3 246	2 394	1 596	541
Duben	4 267	3 124	1 891	1 036
Květen	3 249	2 136	1 259	794
Červen	5 163	2 467	1 318	645
Červenec	8 604	6 308	3 138	160
Srpen	5 047	4 414	1 643	216
Září	4 298	3 274	1 716	311
Říjen	4 541	3 494	1 680	546
Listopad	2 339	1 705	741	415
Prosinec	1 177	924	360	241
Rok 2003	44 250	32 189	16 536	5 211
Rok 2002	33 770	27 251	14 351	5 160
Rozdíl	+ 10 480	+ 4 938	+ 2 185	+ 51

4.

PŘEHLED USPOŘÁDANÝCH AKCÍ A VÝSTAV PROPAGAČNĚ ORGANIZAČNÍ A EDIČNÍ ČINNOST

Přehled hlavních akcí organizovaných Památkem Terezín v roce 2003:

- vzpomínková akce u příležitosti světového dne památky obětí holocaustu Jom ha' šoa se konala za účasti vrchního pražského a zemského rabína Karola Sidona a dalších hostů 29. dubna 2003 v bývalých Magdeburských kasárnách
- Terezínská tryzna proběhla 18. května 2003 na Národním hřbitově za účasti prezidenta republiky Václava Klause, zástupců Senátu a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, vlády a zastupitelských orgánů ČR, zastupitelských úřadů mnoha zemí a dalších hostů. Hlavní projev přednesl prezident republiky Václav Klaus
- tradiční tryzna Kever Avot za oběti genocidy Židů z českých zemí se konala na Židovském hřbitově 21. 9. 2003
- k 60. výročí prvního uvedení v terezínském ghettu se 23. září v půdním divadle v bývalých Magdeburských kasárnách uskutečnilo představení dětské opery Brundibár v provedení Dismanova rozhlasového dětského souboru
- 15. října byla provedena v půdním divadle bývalých Magdeburských kasáren divadelní hra Esther v podání posluchačů brněnské konzervatoře
- ve dnech 20.–23. listopadu 2002 se konal mezinárodní seminář „Holocaust ve vzdělávání“
- 15. prosince navštívili Terezín komisaři Evropské unie paní Margot Wallströmová a pan Günter Verheugen
- shromáždění k uctění památky Milady Horákové se konalo 22. prosince v Pamětní síni Malé pevnosti

Přehled výstav uspořádaných Památkem Terezín v roce 2003:

- Kniha svědectví – výstava grafik mexické umělkyně Bely Gold
- Luděk Tichý – autorská výstava
- David a Felix Tuszyński – autorská výstava polských grafiků
- Rosie Potter, Patricia Ayre – fotografie, sochy, gravírované sklo
- Vojtek Polcyn – grafika

Ediční a propagační činnost:

- zpracovány informativní články do sdělovacích prostředků
- vydána Výroční zpráva Památníku Terezín za rok 2002 v českém a anglickém jazyce
- průběžně probíhalo doplňování cizojazyčných tištěných průvodců ve třinácti jazykových mutacích
- vydány Tereziánské listy č. 31
- vydán Zpravodaj, připravovaný vzdělávacím oddělením
- publikace „Terezín v ‚konečném řešení židovské otázky‘ 1941– 1945“ vydána v české, anglické a německé mutaci
- publikace „Místa utrpení a hrdinství“ vydána v české, anglické, německé a francouzské mutaci

Průvodci:

- před zahájením návštěvní sezony 2003 byl pro průvodce ve spolupráci s historickým a vzdělávacím oddělením připraven odborný seminář
- průběžně byl doplňován a zapracováván kádr průvodců

5. VNĚJŠÍ KONTAKTY A SPOLUPRÁCE

Činnost Památníku Terezín si nelze představit bez spolupráce s bývalými vězni a jejich organizacemi na jedné straně, jakož i kontakty s výzkumnými institucemi, muzejními organizacemi a vysokými školami z domova i ze zahraničí na straně druhé. Je rovněž přirozené, že zvláštní místo mezi zmíněnými institucemi zaujímají památníky nacistické rasové a politické perzekuce v letech druhé světové války v zahraničí. Nadále trvají rovněž kontakty s organizacemi i jednotlivci z různých zemí, které spojuje snaha o výzkum a připomínání nacistických zločinů a uctění památky obětí vlády násilí.

Nejpočetnější a nejaktivnější z organizací bývalých vězňů zůstává i nadále Terezínská iniciativa, která byla založena záhy po demokratických změnách v listopadu 1989. Tvoří ji bývalí vězni terezínského ghetta, kteří usilují o zachování památky obětí holocaustu a podporu osvětových a vzdělávacích aktivit směřujících k výchově mladých lidí k demokracii. Tak jako v minulých letech proto Terezínská iniciativa podporovala činnost Památníku Terezín v různých oblastech. Na poli výzkumné práce se jednalo především o spolupráci s Institutem Terezínské iniciativy při studiu v domácích i zahraničních archivech, při přípravě publikací a zejména při doplňování a rozšiřování databáze bývalých vězňů ghetta, jejímž garantem je zmíněný Institut. Značnou měrou se příslušníci Terezínské iniciativy podíleli na vzdělávací činnosti Památníku, kde provedli řadu besed s účastníky vzdělávacích programů.

Také bývalí vězni policejní věznic gestapa v Malé pevnosti se podíleli na zajišťování některých vzdělávacích programů a podpoře výzkumné činnosti, zúčastnili se rovněž vzpomínkových akcí.

Prostřednictvím Svazu bojovníků za svobodu byl udržován rovněž kontakt s bývalými vězni dalších nacistických koncentračních táborů, káznic a věznic. V posledních letech největšího rozvoje doznala především spolupráce s Historickou skupinou Osvětím, která sdružuje bývalé vězně největšího nacistického koncentračního tábora. Výsledkem vzájemných konzultací bylo doplnění české stálé expozice v Osvětimi a příprava tištěného průvodce pro návštěvníky této expozice v několika jazycích.

Svaz bojovníků za svobodu byl rovněž tradičně hlavním partnerem Památníku Terezín při organizování vzpomínkových akcí, zejména pak při přípravě Tere-

zínské tryzny, která je celostátní ústřední akcí k uctění obětí rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace.

Hlavními partnerskými institucemi Památníku v oblasti vědeckovýzkumné a muzejní práce v uplynulém roce byly Židovské muzeum v Praze, Muzeum romské kultury v Brně, Ústav soudobých dějin ČAV, Historický ústav ČAV, Národní muzeum v Praze a Univerzita J. A. Purkyně v Ústí nad Labem. Kontakty byly rovněž udržovány se zahraničními partnerskými institucemi v Polsku, USA, Izraeli, Německu, Rakousku a na Slovensku. Nejintenzivnější byly konzultace a výměna materiálů se Státním muzeem Auschwitz-Birkenau v Osvětimi; Yad Vashem, Jeruzalém; United States Holocaust Memorial Museum, Washington; Beit Theresienstadt, Givat Chaim Ichud; Anne Frank House, Amsterdam; Museum of Jewish Heritage, New York; Památník Buchenwald; Památník Dachau; Památník Ravensbrück; Památník Topografie teroru, Berlín; Památník Dům konference ve Wannsee, Berlín; Státní památník Majdanek a Muzeum SNP v Banské Bystrici.

Zvláštní význam pro navazování kontaktů a výměnu poznatků na mezinárodní úrovni má členství Památníku Terezín v mezinárodním sdružení ITF (International Task Force for Holocaust Education, Remembrance and Research) a v komisi pro památníky zločinů proti lidskosti v rámci mezinárodního sdružení muzeí ICOM (IC MEMO).

Také v roce 2003 přijíždělo do Terezína mnoho mladých lidí ze zahraničí zúčastnit se údržby a obnovy objektů a areálů Památníku dobrovolnou prací. S nimi, stejně tak jako s účastníky vzdělávacích kurzů probíhajících ve Středisku setkávání Památníku Terezín, úzce spolupracovali němečtí a rakouští dobrovolníci, kteří jsou do Terezína vysíláni německou organizací Aktion Sühnezeichen/Friedensdienste e.V. a rakouskou Projekt Gedenkdienst. V uplynulém roce tak v Památníku pracovali vždy dva dobrovolníci z každé z uvedených zemí.

Činnost Památníku svou pomocí umožňovala řada přátel z domova i ze zahraničí. Bylo tomu tak především v případě Německa, kde již po řadu let vyvíjející činnost organizace přátel a podporovatelů Terezína v Sasku, Braniborsku a Dolním Sasku. Jejich pomoc materiální, ale i morální sehrála zvlášť významnou úlohu především při likvidaci škod způsobených katastrofální povodní v roce 2002.

Zahraniční služební cesty pracovníků Památníku v uplynulém roce byly spojeny s rozvíjející se vzdělávací činností (Dachau, Ravensbrück), s účastí na vědeckých konferencích a seminářích (Berlín, Vídeň, Görlitz, Paříž, Banská Bystrica), dále výzkumem prováděným v domácích i zahraničních archivech a dalších institucích (Berlín, Ludwigsburg), se členstvím Památníku v mezinárodních

muzejních, vzdělávacích a výzkumných organizacích (Washington, Budapešť), s prezentací výsledků výzkumu a dalších činností v zahraničí (Mnichov, Berlín, Vídeň) a s péčí o stálé expozice v zahraničí, jejichž zřízením a udržováním byl Památník Tereziín pověřen (Osvětim, Ravensbrück).

6.

ČESTNÝ VÝBOR ŘEDITELŮ MUZEA GHETTA V TEREZÍNĚ

Od založení Muzea ghetta v Terezíně v roce 1991 zaštiťuje činnost této součásti Památníku Terezín Čestný výbor ředitelů, který sdružuje významné osobnosti politického, hospodářského, kulturního a vědeckého života z různých zemí. V současnosti jsou jeho členy:

Yehuda Bauer
Ernst L. Ehrlich
Helen Epstein
Anna M. B. de Feigel
Sir Martin Gilbert
Hana Greenfield
Václav Havel
Thomas O. Hecht
Zuzana Justman
Tomáš Kraus
Ronald S. Lauder
Mark D. Ludwig
Arnošt Lustig
Charles I. Petschek
Artur Schneier
Mark E. Talisman
James E. Young
Hans Westra

7. VÝZKUMNÁ ČINNOST

Tak jako ostatní oddělení Památníku Terezín, zaměřilo i historické oddělení své hlavní úsilí v roce 2003 na odstraňování škod, způsobených povodní v roce 2002. V případě tohoto oddělení to znamenalo především práci na scénaristické a dokumentační přípravě, jakož i odborný dozor při nové výstavbě expozic, které byly povodní zničeny, a bylo proto třeba urychleně zabezpečit jejich reinstalaci a opětovné zpřístupnění návštěvníkům. V rámci probíhajících reinstalací výstav bylo provedeno jejich doplnění a rozšíření, které zohlednilo nové výsledky výzkumu. Jako první byla opravena kmenová expozice Muzea ghetta, která byla naštěstí poškozena jen částečně, a to v přízemní části budovy. Naproti tomu v úplnosti musely být obnoveny stálé expozice v areálu Malé pevnosti – „Malá pevnost Terezín 1940–1945“, „Terezín 1780–1939“ a „Internacionální tábor pro Němce. Malá pevnost 1945–1948“. V objektech bývalého ghetta byly obnoveny expozice v Kolumbáriu a Ústřední márnici ghetta. Do konce roku probíhaly i přípravné práce k obnovení expozice „Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945“.

Navzdory mimořádné situaci a nutnosti pracovat na výše uvedených úkolech, pokračoval, třebaže v menším rozsahu než v předchozích letech, nadále základní výzkum dějin represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích v letech nacistické okupace. V souvislosti s tím prováděli pracovníci oddělení rešeršní práce v domácích i zahraničních archívech. Pracovníci oddělení se rovněž zúčastnili vědeckých konferencí a seminářů doma i v zahraničí a připravili a přednesli na těchto shromážděních příspěvky.

Nezastavila se ani práce na publikacích připravovaných pracovníky historického oddělení. Do konce roku vyšel průvodce stálou expozicí Muzea ghetta „Terezín v ‚konečném řešení židovské otázky‘ 1941–1945“ a dále publikace „Místa utrpení a hrdinství. Nacistická represivní zařízení v Terezíně a Litoměřicích“. Připraveny byly i příspěvky do mezinárodního sborníku o deportacích Židů do Pobaltí v letech nacistické okupace, do Terezínských listů, ročenky Památníku Terezín, a Terezínských studií a dokumentů, vydávaných Institutem Terezínské iniciativy.

Pokračovaly rovněž práce na zřizování, rozšiřování a doplňování databází bývalých vězňů represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích. V případě databáze bývalých vězňů terezínského ghetta jde především o doplňování

nově zjištěných údajů. Stejně tak je tomu u databáze vězňů poboček koncentračního tábora Flossenbürg na území českých zemí. Hlavní úsilí bylo na tomto poli věnováno zpracovávání údajů pro budovanou databázi bývalých vězňů policejní věznic gestapa v Malé pevnosti. V uplynulém roce byly pro tuto databázi vytěžovány především zdroje z archivu Památníku Terezín a Státního ústředního archivu v Praze.

Zpracovány byly také odborné texty pro pamětní knihu Židů z Rakouska a pro internetové stránky o holocaustu v českých zemích. Ve spolupráci s Institutem Tereziánské iniciativy probíhala obsahová příprava mezinárodní vědecké konference o dějinách ghetta Terezín.

V rámci programu vzdělávací činnosti Památníku zajišťovali pracovníci oddělení přednášky a besedy pro pedagogy a studenty nejen z České republiky, ale i z Německa a USA. Pokračovala rovněž pedagogická spolupráce s Univerzitou J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

Pracovníci oddělení průběžně zajišťovali odborné konzultace pro domácí i zahraniční badatele, poskytovali odborné informace sdělovacím prostředkům a dalším zájemcům a zpracovávali žádosti o potvrzení věznění pro bývalé vězně, jejich rodinné příslušníky a příslušné úřady a soudy.

8. VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

V rámci projektu dalšího vzdělávání pedagogů vypracovaném spolu s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR pokračovaly vzdělávací semináře pro pedagogy. Uskutečnily se dva základní třídenní semináře s názvem „Jak vyučovat o holocaustu“ za účasti 100 učitelů a studentů pedagogických fakult z celé ČR. Program zajišťovali společně lektori Památníku Terezín, Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze a Muzea romské kultury v Brně. Pro 66 absolventů těchto seminářů byl uspořádán nadstavbový čtyřdenní seminář „Holocaust ve vzdělávání“, jehož úkolem bylo jednak rozšířit znalosti učitelů o podobách holocaustu v podmínkách různých okupovaných zemí, zejména však seznámit se zkušenostmi a metodami výuky, používanými při výuce této problematiky v zahraničí. Vedle 10 domácích lektorů se jej proto zúčastnilo též 5 lektorů zahraničních. Uspořádání tohoto semináře bylo umožněno také díky finanční podpoře mezinárodního sdružení International Task Force for Holocaust Education, Remembrance and Research (ITF). Podpora ITF byla poskytnuta i při pořádání nadstavbového semináře pro účastníky základních seminářů pro pedagogy v Terezíně, který se tentokrát uskutečnil v Památníku Dachau ve Spolkové republice Německo. Tohoto semináře se zúčastnilo 37 pedagogů, kterým přednášelo 8 lektorů jak z České republiky, tak z Německa.

Pro žáky a studenty českých škol bylo uspořádáno 73 jednodenních a 31 vícedenních vzdělávacích programů spojených s prohlídkami expozic, besedami s pamětníky a samostatnou tvůrčí prací. I nadále byly školní skupiny v mnoha případech zainteresovány pátráním po „zmizelých sousedech“ v jejich domovských obcích či regionech. Vzdělávacích programů se zúčastnily i dvě smíšené skupiny, v nichž spolu s českými třídami přijely i jejich partnerské školy ze zahraničí (Německo). Program se uskutečnil v obou jazycích.

Proběhlo 40 vícedenních a 31 jednodenních vzdělávacích seminářů a workshopů pro zahraniční zájemce. Tradičně se konal i Festival tolerance, připravovaný a realizovaný Mezinárodní školou v Praze. Na jejich zajištění se významně podíleli dobrovolní pracovníci z Rakouska a Německa, kteří v Památníku působí vždy po dobu jednoho roku. Čtyřdenní vzdělávací seminář byl připraven také pro pracovníky Státního muzea Osvětim.

V Památníku Ravensbrück v Německu proběhl česko-německý seminář pro

pedagogy. Jednalo se již o jedenácté pokračování vzájemných setkání, jichž se zúčastňují pedagogové ze severních Čech. Ústředním bodem programu bylo interkulturní vzdělávání a výchova v oblastech s velkým počtem příslušníků národnostních menšin.

Pro základní a střední školy byla připravena literární soutěž „Když uslyšíme volání SOS“ a výtvarná soutěž „Podoby zla“. Do soutěže bylo zasláno 433 prací, z nichž nejlepší byly oceněny. Ceny předávala při slavnostním vyhodnocení soutěží jejich iniciátorka, bývalá vězeňkyně terezínského ghetta paní Hana Greenfieldová z Izraele.

Z nejlepších soutěžních výtvarných prací byly uspořádány 4 výstavy: dvě v Terezíně a dvě v Teplicích.

Odborné konzultace poskytli pracovníci oddělení řadě badatelů a celoročně zajišťovali metodické vedení studentů Univerzity Karlovy Praha, Univerzity J. E. Purkyně Ústí n. L., Technické Univerzity Liberec a několika středních škol.

Organizačně byla zajištěna 4 představení pro žáky i pedagogy. Jednalo se o představení pražského Divadla Miriam, které vystoupilo s pásmem Žalozpěv za 77 297 obětí, dále uvedení hry Ester v podání studentů Konzervatoře Brno a dvě představení dětské opery Brundibár v podání Dismanova rozhlasového dětského souboru.

Oddělení zajistilo vydání tří čísel Zpravodaje Památníku Terezín, určeného zejména pedagogům. Na zajištění jeho vydávání se finančně podílel Dům Anny Frankové v Amsterdamu. Sestaven a vytištěn byl katalog s názvem Brundibár v Terezíně po 60ti letech u příležitosti výročí prvního představení této opery v Terezíně. Do sborníku Terezínské listy byly připraveny příspěvky o činnosti vzdělávacího oddělení.

9. DOKUMENTACE A SBÍRKY

Dokumentační oddělení

Činnost oddělení byla v první polovině roku 2003 poznamenána především stěhováním materiálů a zařízením do obnovených prostor archivu, badatelny, knihovny, fotolaboratoře a pracoven.

Mezi přírůstky do sbírek dokumentačního oddělení převažují doklady o věznění v ghettu Terezín, např. soubor různých osobních dokladů M. Rubena a korespondence R. Lagusové, H. Klingerové a R. Vanáčové. Výjimečný je dopis Ing. R. Eisensteina, zaslaný manželce ze Sobiboru. Pisatel byl vězněn nejprve v ghettu Terezín, odkud byl 9. května 1942 deportován do vyhlazovacího tábora Sobibor. Podle sdělení dárce dopisu (synovec) byl zastřelen při pokusu o útěk z tábora.

V chronologické evidenci bylo zapsáno 20 přírůstkových čísel. V systematické evidenci bylo nově zpracováno 188 inventárních čísel (v elektronické podobě), z toho 32 položek fotografií a 156 položek písemností. Z dříve zpracovaných sbírek bylo 477 inventárních čísel převedeno do elektronické podoby. V pomocném materiálu bylo evidováno 102 přírůstkových čísel.

Odborná knihovna získala a zaevidovala 292 nových knih. Retrospektivně bylo do databáze knih převedeno 330 záznamů.

Fotolaboratoř zhotovila 3714 barevných fotografií (klasických a digitálních), z toho 1026 pro dokumentaci významných akcí a činnosti Památníku, 210 pro nové expozice, 158 pro potřeby publikační činnosti a prezentace Památníku, 397 pro badatele a jiné instituce, 34 pro dokumentaci muzejních sbírek, 1889 pro dokumentaci následků povodní.

Oddělení pořídilo téměř 12 500 listů xeroxových kopií archiválií pro interní potřeby. Především to byly kopie pro badatelnu archivu, kde bylo při povodni v roce 2002 zničeno kolem 20 000 listů kopií. Velké množství kopií bylo zhotoveno v souvislosti s obnovováním zničených expozic Památníku. Další kopie byly poskytnuty uživatelům mimo Památník: 127 fotografií a 24 listů písemností v digitální podobě (na CD nebo elektronickou poštou), 103 barevných fotografií, 55 černobílých fotografií, 10 ks xeroxových kopií fotografií, 529 listů černobílých a 13 listů barevných xeroxů archiválií.

Dokumentační oddělení poskytlo badatelské služby 25 badatelům a 8 ža-

datelům o informace o věznění. Nižší počet návštěv oproti minulým letům byl způsoben uzavřením archivu pro veřejnost v důsledku škod způsobených povodní do konce září 2003. Žádosti o informace a potvrzení věznění byly vyřizovány také písemně.

V rámci výzkumného úkolu „Policejní věznice gestapa Malá pevnost Terezín“ pokračovalo zpracování jednotlivých pramenů pro vytvoření databáze bývalých vězňů.

Hlavní náplní činnosti oddělení po dokončení rekonstrukce prostor poškozených povodní byla příprava materiálů pro obnovované stálé expozice Památníku.

Agentura Vankol provedla konzervaci sbírek z fondu ghetto Terezín, které byly v roce 2002 poškozeny povodní (12 425 listů). Většina těchto písemností je vzhledem k okolnostem v dobrém stavu. Podrobnější zhodnocení bude provedeno při mimořádné inventarizaci v roce 2004. Konzervátor Památníku ošetřil 58 listů různých písemností a přírůstkovou knihu sbírek archivu (též zasažena povodní).

Nesbírkové materiály zasažené povodní byly vysušeny a dezinfikovány. Kontrola stavu byla provedena u pomocného materiálu ke ghettu Terezín (14 kartonů). Většina materiálů je ve velmi dobrém stavu, z důvodu velkého poškození byly vyřazeny pouze 4 položky. Dále bylo zkontrolováno 25 kartonů podnikového archivu. I tyto materiály jsou v poměrně dobrém stavu. Několik značně poškozených dokumentů (7 položek) určených k trvalému uložení bude podle možnosti nahrazeno novými exempláři. Ze sbírky mikrofilmů bylo z důvodu poškození vyřazeno 217 z celkového počtu 389 evidovaných v inventární knize.

Sbírkové oddělení

Také sbírkové oddělení muselo vynaložit velké úsilí na stěhování materiálů a zařízení do badatelný a pracoven obnovených po povodni. Do sbírek PT byly získány 3 kresby a skicář s kresbami, pocházející z ghetta Terezín, dále byly získány 3 malby Iljy Sainera z cyklu Ostrovy, dále 2 tisky Karla Fleischmanna z předválečného období, 1 malba Arnošta Paderlíka, 10 grafických listů z cyklu Kámen a kost od Jiřího Sozanského a housle vyrobené v Terezíně firmou Žalud.

Do chronologické evidence bylo zapsáno 42 přírůstkových čísel a v systematické evidenci bylo zpracováno 15 inventárních čísel. Nadále pokračoval přepis záznamů do elektronické podoby.

Při inventarizaci sbírek bylo zrevidováno 2385 inventárních čísel sbírkových předmětů. Vzhledem k zasažení povodněmi v roce 2002 byl v Magdeburských kasárnách přemístěn 1 depozitář do vyšších pater. Proběhla plánovaná rekonstrukce 3 depozitářů v Malé pevnosti a koncem roku byly započaty opravné práce depozitářů v tzv. Kammeru.

Pracovníci sbírkového oddělení zajišťovali badatelské služby 63 tuzemským i zahraničním badatelům, písemně byly poskytnuty služby 34 žadatelům. Pracovníci se dále podíleli na reinstalacích stávajících expozic Památníku Terežín, zajišťovali zápůjčky v tuzemsku, stejně jako dlouhodobé zápůjčky do zahraničí.

Během roku bylo pro žadatele vyhotoveno 656 kopií pro výstavní, studijní a publikační účely. Pro obnovu badatelského centra bylo zhotoveno 729 barevných kopií kreseb terežínských malířů a 361 kopií z tzv. Heřmanovy sbírky.

Průběžně probíhalo restaurování sbírek vlastním restaurátorem i specializovanými firmami. Zrestaurováno bylo 35 kreseb Zdeňka Seydla, dále předměty určené pro dlouhodobou zápůjčku do Mauthausenu, většina předmětů určených do nově obnovených expozic a pokračovalo restaurování povodněmi zasažených předmětů (celkem 133 kusů). Restaurátor Památníku rovněž průběžně prováděl dezinfikování ošetřených dokumentů a publikací, které byly předtím na specializovaných pracovištích vysoušeny a konzervátorsky ošetřovány.

10. HOSPODÁŘSKÁ ČINNOST, DARY A PŘÍSPĚVKY

A. Příjmy a výdaje v roce 2003

Příjmy:

a) vstupné.....	27 933 620,23 Kč
b) příspěvek Ministerstva kultury ČR.....	57 668 327,02 Kč
c) ostatní příjmy.....	17 233 891,71 Kč

Výdaje:

a) materiálové náklady a energie.....	19 652 395,39 Kč
b) osobní náklady celkem.....	20 159 954,00 Kč
c) ostatní náklady (služby, opravy, nájmy atd.).....	61 291 148,34 Kč

B. Sponzorské příspěvky

V roce 2003 činily tyto příspěvky celkem..... 15 358 067,13 Kč

Největšími částkami přispěli tito dárci:

George G. Guttman, USA

Susan Goldman Rubin, USA

Barbara Wilhelm, Německo

Jürgen Winkel, Německo

Michiko Nomura, Japonsko

Franke Vrba, Německo

Anne Frank Stichting, Nizozemsko

MUDr. Limburská, ČR

Concordia, Dublin, Irsko

Carlo-Schmid-Gymnasium, Německo

Bianca S. Brown, USA

PhDr. Alena Hájková, ČR

The American Friends of the Czech Republic (AFoCR) Washington, USA

Südschleswigscher Wählerverband, Německo

Verein der Förderer und Freunde von Theresienstadt Sachsen, Německo
Diakonie Českobratrské církve evangelické, ČR
Radoslav Vodička, ČR
Mgr. Milan Strnad, ČR
Josef Kratka, ČR
Knauf Praha, ČR
Dr. Wilhelm a Barbara Gauner, Německo
Frank Seger, Kanada
Ludmila Hloucalová, ČR
Židovská obec v Praze, ČR
Initiative Hans Krása, Německo
The American Jewish Joint Distribution New York, USA
Bernd Karl Vogel, Německo
Prof. RnDr. Jiří Hála, ČR
ARD Redaktion Zeitgeschichte, Německo
Arbeitskreis Rückblende Gegen das Vergessen e.v., Německo
Hunterdon Central Regional High School Student Activites, USA
Hana Buzková, ČR
NES AMMIN e.V., Německo
Alternatives Jugendzentrum, Německo
DGB Bezirk Sachsen, Německo
DGB Bezirk Nordrhein-Westfalen, Německo
DGB Bezirk Baden-Württemberg, Německo
IG Metall Waiblingen, Německo
Robert H. Arnow a Joan Arnow, USA
Jaroslav Kopřiva, ČR
Česká katolická charita, ČR
OBI Systémová centrála spol. s r. o. Praha, ČR
Heinrich-von-Bibra-Schule, Německo
Gemeinschaftskasse, Belgie
Hanne-Lore Cars, Německo
Jugendbegegnung in Theresienstadt, Německo
Transgas a.s. Praha, ČR
Táborová společnost Ravensbrück/Kruh přátel, Německo
Möbelwerk Svoboda, Rakousko
Walter Schmidt, Německo
Václav Bradáč, ČR
Conference for Jewish Material Claims against Germany, USA

Harleysville Natl., USA
 Viliam Bartoš, ČR
 Lenka Bartošová, ČR
 Ivana Flosmanová, ČR
 Anna Roučová, ČR
 Dáša Matušíková, ČR
 Růžena Velecká, ČR
 Milan Flosman, ČR
 PDS Landesverband Sachsen, Německo
 Dr. Elmar Schwinger, Německo
 Kozdon Edith May, USA
 Anita Ekstein, Kanada
 Terezínská iniciativa, ČR
 Moriah films, USA
 pan a paní Woolerton, Velká Británie
 Základní škola, třída 9 A, Děčín, ČR
 World Momuments Fund, USA
 Anne Frank House, Nizozemsko
 International Task Force for Holocaust Education, Remembrance
 and Research
 Vladimíra Ráftlová M.A., ČR

Menšími částkami přispěla řada dalších dárců, z nichž většina zůstala anonymními. Také jim všem náleží stejně jako výše jmenovaným naše upřímné poděkování.

Prostředky získané z darů v roce 2003 byly zatím využity pro následující účely:

Terezínská tryzna.....	10 000,00 Kč
Práce s mládeží.....	138 961,60 Kč
Krytí škod vzniklých povodní.....	8 608 935,26 Kč
Zpravodaj vzdělávacího oddělení.....	251 297,01 Kč
Mzdy.....	262 500,00 Kč
Pořízení stolů do reprezentační místnosti.....	157 380,00 Kč

11. TECHNICKÁ A STAVEBNÍ ČINNOST

- odstraňování následků povodně v srpnu 2002 – vysoušení, odvlhčování, opravy a opětovné zprovoznění objektů Památníku Terežín
- příprava prostor pro obnovení stálých expozic v Malé pevnosti – opravy podlah, omítek elektroinstalace, elektronické požární signalizace, elektronických zabezpečovacích systémů atd.
- oprava objektů návštěvnické trasy Malé pevnosti – oprava podlah v celách, omítek, restaurování původního vybavení atd.
- oprava provozních objektů Malé pevnosti (kanceláře, depozitáře, dílny), zahrnující opravy podlah, omítek, elektroinstalace a instalaci nového vybavení
- oprava objektů Muzea Ghetta, Magdeburských kasáren a ubytovny ve Fučíkově ulici, zahrnující opravy podlah, omítek, rozvodů a instalaci nového vybavení
- oprava bývalého Kolumbária, obřadních místností a Ústřední márnice ghetta, provedení stavebních úprav potřebných k opětovnému zpřístupnění těchto objektů návštěvníkům
- restaurování původního vybavení a zdiva v krematoriu na Židovském hřbitově
- rekonstrukce zelených ploch v šancích Malé pevnosti a v areálu Židovského hřbitova
- stavba výtlačku kanalizace Malé pevnosti do čistírny odpadních vod v Českých Kopistech (dokončení)
- vybudování systémů předmětové ochrany sbírkových předmětů v expozicích
- vybudování WAN datové a telefonní sítě propojující objekty Památníku Terežín
- běžné opravy a údržba objektů Památníku Terežín
- údržba travnatých ploch v areálech Památníku Terežín
- vyčištění a zprůchodnění napouštěcího kanálu pevnostních příkopů Malé pevnosti
- stavba vodovodní přípojky do Malé pevnosti

12. VÝHLED NA ROK 2004

- dokončení reinstalace stálých expozic „Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945“ a „Úmrtnost a pohřbívání v terezínském ghettu“, zničených povodní v srpnu 2002
- uspořádání terezínské tryzny a dalších vzpomínkových akcí
- uspořádání pěti dočasných výstav
- pokračování výzkumu dějin nacistických represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích
- uspořádání vzdělávacích seminářů pro učitele, studenty a žáky
- uspořádání výtvarné a literární soutěže pro mládež
- další rozvíjení sbírkotvorné činnosti

PAMÁTNÍK TEREZÍN
Výroční zpráva za rok 2003

Vydal: Památník Terezín

Adresa redakce:

Památník Terezín

411 55 Terezín

Česká republika

Tel.: +420-416 782 131, 416 782 442, 416 782 225

Fax: +420-416 782 245

e-mail: pamatnik@pamatnik-terezin.cz

Internet: www.pamatnik-terezin.cz

Vychází jednou ročně vlastním nákladem.

Redakční uzávěrka této zprávy: 20. února 2004